

12. Сверстюк Є.О. Не мир, а меч. Есеї / Є.О. Сверстюк. — Луцьк : ВМА «Терен», 2008. — 500 с.
13. Фройд З. Поет і фантазування / З. Фройд // Антологія світової літературно-критичної думки 20 ст. / за ред. М. Зубрицької. — Львів, 1996. — С. 85-90.
14. Юнг К.Г. АІОН/ Исследование феноменологии самости / Юнг Карл Густав. — М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 1997. — 336 с.
15. Ярмусь С. Людина в світобаченні й ідеології митрополита Іларіона (Огієнка) / С. Ярмусь // Іван Огієнко (митрополит Іларіон) — патріот, вчений, богослов: Ювілейний зб. / за ред. А. Колодного. — К. : Ін-т філософії ім. Г. Сковороди НАНУ, 2012. — С. 66.
16. Frank L. Victorian Detective Fiction and the Nature of Evidence: The Scientific Investigations of Poe, Dickens, and Doyle / L. Frank. — London : Palgrave Macmillan, [2003] 2009. — 249 p.
17. Palmaro M. Supernatural, Dear Watson / M. Palmaro, A. Gnocchi. — Milan : Ancora, 2002. — 176 p.
18. Paul R.S. Whatever Happened to Sherlock Holmes: Detective Fiction, Popular Theology, and Society / R.S. Paul. — SIUPress, 1991. — 305 p.
19. Rowbotham J. Criminal Conversations: Victorian Crimes, Social Panic, and Moral Outrage / Judith Rowbotham, Kim Stevenson. — Ohio State University Press, 2005. — 318 p.
20. Wiener, M.J. Reconstructing the Criminal: Culture, Law, and Policy in England, 1830-1914 / M.J. Wiener. — Cambridge University Press, 1994. — 381 p.

The article investigates the problem of heroization of Sherlock Holmes' character in the context of reduction of Christian human conception in present society. At the same time Conan Doyle's «ideal detective» is an embodiment of individualistic spirit of Modern, it is not deprived of nietzschean features. That is why the analysis of this psychohistorical model in comparison with Christian ideal (viz. Ivan Ohienko's concept of «active Christianity») offers the challenge for new interpretation of the author's intention.

Key words: detective, hero, criminalization, moral and religious crisis, Christian human conception, Nietzschean doctrine.

Отримано: 10.02.2015 р.

УДК 811.124:811.161.2(092)

Т. В. Сторчова

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЛАТИНСЬКА МОВА У ПРОФЕСІЙНІЙ ТА НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті досліджується питання відображення латини у професійній та науковій діяльності Івана Огієнка. Зокрема, проаналізовано та систематизовано лексикографічні праці вченого: «Український стилістичний словник» та «Етимологічно-семантичний словник української мови». Розглянуто шляхи адаптації латиномовного матеріалу спадщини Івана Огієнка у навчальний процес класичних університетів України.

Ключові слова: Іван Огієнко, латинська мова, латинізм, лексикографічна робота, наукова термінологія, самостійна робота у вищій школі.

Освітня європейська традиція, започаткована у XIII ст., справедливо визначила для латини одне із центральних місць у системі навчання гімназій, а згодом університетів Європи. Цілком закономірним є той факт, що визначні постаті науки, мистецтва, літератури долучаються до джерел латини ось вже

впродовж багатьох століть поспіль. Латина як фундамент наукових знань, духовний стрижень людства, основа якісної освіти завжди була у полі професійного та наукового зору визначного вченого, педагога, державного мужа, церковного діяча в еміграції Івана Огієнка.

Грунтовний аналіз життя та творчості Івана Огієнка на основі архівних пошуків здійснив професор М. Тимошик, вивченням Огієнкової спадщини займалися О. Гривнак, А. Марушкевич, Г. Опанасюк, В. Мацько. Однак дослідженню питання відображення латини у спадщині вченого не було присвячено жодної окремої праці, що й становить актуальність статті.

Мета статті – дослідити шляхи відображення латиномовного матеріалу у професійній та науковій спадщині Івана Огієнка. Окреслена мета зумовила вирішення таких завдань: 1) дослідити життєві етапи становлення Огієнка як знавця латинської мови та визначити її значення для вченого; 2) провести аналіз частини словникового доробку науковця; 3) визначити способи реалізації латиномовного матеріалу лексикографічних праць Івана Огієнка у навчальному процесі сучасних класичних університетів України.

Ab ovo згадаймо ранні життєві етапи майбутнього вченого. Після завершення курсу військово-фельдшерської школи у віці 18-ти років Іван зайнявся інтенсивною самоосвітою. Оскільки без знання класичних мов не дозволялося отримувати освіту в університетах, з 1900 по 1903 рр., працюючи помічником лікаря, Іван самостійно опановує латинську та грецьку мови. У травні 1903 року успішно складає іспити зрілості (матуру) в Острозькій класичній гімназії і отримує відповідне свідоцтво [1, с.41].

Згодом, вступивши до університету Св. Володимира, спершу на медичний, а пізніше на історико-філологічний факультет, Іван Огієнко окрім французької, німецької, грецької, церковнослов'янської мов та санскриту опановує латинську мову на високому академічному рівні з оцінкою «весьма» *i.e.* «найвища» [1, с.42]. Варто зауважити, що початок ХХ ст. в Україні знаменується позитивними змінами у викладанні класичних мов, оскільки спостерігається розвиток класичної філології, а, відтак, і її методики. Для прикладу, читання класичних творів здійснювалося у декілька етапів: приготування, читання, вивчення напам'ять, переклад, тлумачення тексту, що реалізовувалося у межах змістовно-логічного та формально-мовного типу [2].

Можливо, такий методичний підхід тогочасного навчання класичним мовам згодом позначився на професійній діяльності Огієнка як перекладача. Адже, здійснюючи самостійні переклади, Огієнко-перекладач прагнув максимально розширити кількість термінів і понять, на які давав пояснення. Зокрема, кожен із 821 термінів книги «Свята Служба Божа Св. Отця нашого Іоанна Золотоустого мовою українською», розпочатої у Кам'янець-Подільському, тлумачиться на основі грецької, старосєврейської, латинської, церковнослов'янської мов [1, с.233].

Маючи гарні знання з латинської мови, професор Іван Огієнко перманентно звертається до її джерел. Наприклад, досліджуючи питання розвитку української мови, не оминає аспекту впливу латини на її становлення, що є науково обумовлено. Адже вперше латинізм проникають на терени України у Х-ХІ ст., проте основна їх маса була засвоєна українською мовою в ХVІ-ХVІІ ст. Україна в цей час переживала період культурного підйому та пробудження національної самосвідомості, що зумовило інтенсивний розвиток науки, освіти, літератури, дипломатії тощо. В основу тодішньої шкільної реформи була покладена латинська мова як ключ, що відчиняв двері до багатой західноєвропейської літератури та науки. Така суспільно-політична ситуація вимагала знання латинської мови, оскільки тісні контакти з Польщею, перебування в колі європейських країн передбачали володіння основними елементами освіченості й культури.

І. Огієнко у своїх працях неодноразово наголошує на політичній, соціальній, просвітницькій, культурній, історичній, мовотворчій ролі латини на теренах України та іншої частини Європи. Для прикладу, професор описує життя Польщі, яка раніше за Україну зазнала впливу ідей Відродження та латини. На той час вона була мовою науки та дипломатії, тому на її знання робили все більший акцент, і велика частина козацької старшини володіла цією мовою. Окрім того, у міських канцеляріях в Україні писарями були люди або польського походження, або добре знайомі з урядовою мовою польських канцелярій [3, с.163-164], що сприяло ефективному поповненню складу української лексики латинізмами.

Тогочасна українська спільнота має ґрунтовні знання з латини, про що свідчать Огієнкові слова: «здавна українці славились, як гарні *знавці чужих мов*, і ми їх рано стрічаємо в Москві на службі товмачами та в Посольському Приказі, де вони перекладали з чужих мов на московську або з московської на інші мови – німецьку, латинську, польську. У XVII віці це було звичайним, такою ж звичайною річчю лишилось воно і у XVIII віці» [4, с.258].

Не менш відомою в Україні та за рубежем постає постать великого вченого як автора та укладача словників. Лише за життя науковця було видано десять його словників у книжковій формі, більшість з яких була спрямована на унормування української мови.

«Розуміти правильно життя мови можна тільки тоді, коли будемо знати історію її...» – пише учений [3, с.7]. Історичне знання мови в контексті її становлення учений реалізує шляхом презентування у своїх словниках етимології слова для його лексичного, граматичного та правописного розуміння. Великий відсоток словникових статей займає класична мова – латина, знання якої було і нині залишається основою розвитку філологічного мислення, а, відтак, ґрунтового розуміння структури та законів будь-якої іншої мови.

Одне із центральних місць із словникового доробку Івана Огієнка займає «Український стилістичний словник» (Львів, 1924 р.), у якому автор має за мету допомогти Великій Україні й Галичині ближче пізнати мову одна одної, «і тим облегшити такий помітний уже процес утворення спільної української літературної мови» [3, с.6-7].

Професор Огієнко слова іншомовного походження, які називає «чужими», у великому числі вніс до словника. Серед них чільне місце належить латинському вокабуляру. У своїх словникових статтях учений демонструє «найбільш помітну *ріжницю*» між літературними мовами Великої України (В.У.) та Галичини (Г.), спричинену «чужими словами». Польське походження слів має суттєвий відсоток латинського впливу, адже «в культурнім житті Польщі надзвичайно велику *ролю* відіграла мова латинська – вона стала тут не тільки мовою церкви, але й мовою школи, науки, письменства, державних установ, а це все привело й до латинської вимови чужих слів взагалі ...» [3, с.163].

Варто зауважити, що автор не є прихильником поповнювати літературну мову непотрібними позичниками з мов чужих: польської чи московської. Мову, що затягується чужими елементами, Іван Огієнко порівнює з людиною, що попала в тягуче болото [3, с.9-10].

Однак, зважаючи на негативне ставлення до всього чужого в українській мові, латину великий учений поціновує з науково-об'єктивних причин. У книзі «Український стилістичний словник» автор звертається до латини, аналізуючи адаптовані українською мовою повні та відносні латинські лексичні одиниці. Повні латинські лексичні одиниці в українській мові укладач презентує так: акт, акту м.р. з лат. actus, мн. акти; в Г. мн. з л. акта. Записати до актів, а не до акт л. Типові записи

знаходимо у багатьох словникових статтях до таких слів, як абсурд < *absurdus*, адвокат < *advocātus*, акцент < *accentus*, артикул < *artīcūlus*, архив < *archivum*, глadiator < *gladiator*, градус < *gradus*, декан < *decānus*, деканат < *decanātus*, декрет < *decrētum*, делегат < *delegātus*, колоквіум < *colloquium*, мармор < *marmor* *etc.*

Серед повних запозичень учений акцентує увагу на невідповідності місця наголосу у латинських лексичних одиницях корелятивів Великої України та Галичини: *contrāctus* > контра́кт (В.У.) та ко́нтракт (Г.); *cámera* > ка́мера (В.У.) та каме́ра (Г.); *decānus* > дека́н (В.У.) та де́кан (Г.); *concéрто* > конце́рт (В.У.) та ко́нцерт (Г.) *etc.*

Відносні латинські лексичні запозичення, транслітеровані українською мовою, Іван Огієнко у стилістичному словнику латиницею або «латинкою» не подає. Такі латинські іншомовні слова, як вказує автор, є галицькими, «перейнятими» з польської мови. На Великій Україні такі лексичні одиниці не вживаються. Серед них упорядник словника виокремлює такі слова, як асиста *товариство*, *оточення*, *присутність* (< *assistēre* бути присутнім, стояти поряд), демолювати *понищити*, *поруйнувати* (< *demolīri* ламати, руйнувати), дефравдація *споневірення*, *обмана*, *крадіж*, *фальш* (< *defraudatio* позбавлення (чогось) за допомогою обману), децинзія *ухвала*, *постанова*, *рішення* (< *decisio* згода, угода, рішення), інвазія *наїзд*, *напад* (< *invasio* нашестя, напад), інвігіляція *вартування*, *догляд* (< *invigilāre* пильнувати, дбати, піклуватися) *etc.*

Професор Огієнко рекомендує замінити цілі лексичні гнізда латинських чужорідних в українській мові слів, переважно галицьких, «перейнятих» з польської мови, на їх українські лексичні відповідники: континуа́тор ліпше наше – продовжувате́ль, континува́ти ліпше наше – продовжувати, континува́не ліпше наше – продовження (< *continuāre* з'єднувати, зв'язувати), ко́пія < соріа ліпше наше – відпис тощо.

Проте автор словника часто звертається до латини як мови-донора, змінюючи графічний образ слова реципієнтної української мови. Наприклад, слово куме́рція він вважає народним, коригуючи його на комерція від лат. *commercium*, магістр на магістер < *magister*, Вергілій на Вергілій < *Vergilius* *etc.*

Цінним для філологів, студентів, науковців постає матеріал, у якому Іван Огієнко розмірковує над тим, як передавати чуже *i*, російське *и*, грецьке *υ*, *η*, не оминаючи при цьому латини. Для прикладу, панівна латинська вимова у літературній польській мові (м'яка вимова *i*, *l*, *g*) залишила свої сліди в українській мові, оскільки «Польща занесла й нам дуже багато чужих слів та прищепила нам почасти й свою вимову їх» [3, с.164]. Професор наполягає на тому, що у всіх чужих словах треба писати *и* замість *i*, адже українська мова споконвіку українізує всі українські слова, «рятуючись перед чужоземним заливом» [3, с.165-166]. Однак мовознавець не є дуже категоричним і вказує на те, що «кому дуже бажається зберігати чужоземну вимову, той може вимовляти *міністер*, пишучи *министер*, ... як то роблять всі культурні народи світу» [3, с.166].

Іван Огієнко наголошує на суттєвому впливі латини на «способі писання мов цілої Європи», наприклад, порівнюючи орфографію французької, німецької, англійської, чеської мов у передачі грецької *υ* латинською *y*: *gymnasium* (лат.), *gymnase* (фр.), *Gymnasium* (нім.), *gymnasium* (англ.), *gymnasium* (чеш.).

Учений роз'яснює вимову таких часто вживаних слів як шухляда, бляха, фальш, колядувати, льох, мораль *etc.* з неприродним для української мови м'яким *л*. Йдеться про занесення українцями слів «римської вимови з м'яким *l*» через мовні контакти із сусідніми народами – поляками, німцями, чехами.

Цікавою у стилістичному словнику є наукова розвідка ученого про рід чужих слів в українській мові. Визначний мовознавець ревно доводить ту дум-

ку, що українська мова, як і будь-яка інша світова мова, переймаючи чуже слово, надає йому рід на основі власних законів: лат. *actum c.p.* – акт *m.p.* Цю ж позицію автор аргументує численними прикладами європейських мов, які запозичуючи слова з класичних мов, надають їм рід по законах своєї мови: лат. *alphabetum c.p.* – фр. *alphabet m.p.*, нім. *das Alphabet*, іт. *alfabeto m.p. etc.*

Професор Огієнко чітко артикулює свою позицію щодо любові польської мови до латини також і у аспекті категорії роду, адже латинські слова на *-um/-ium* у мові-реципієнті залишаються незмінними та зберігають середній рід мови-донора, а також її парадигмальне закінчення у множині – *-a*: *herbarjūm – herbarja etc.* [3, с.485].

У кінці книги автор розміщує таблицю вимови чужих слів та зауважує, що в Європі існує дві вимови чужих слів: одна для тих, що пишуть латинкою, і друга для тих, що пишуть гражданкою, наполягаючи на тисячолітній традиції писати гражданкою [3, с.489-490].

Вершиною словникотворчої діяльності Івана Огієнка науковці називають чотиритомний «Етимологічно-семантичний словник української мови» [5-8], який налічує загалом 1738 сторінок. Ця праця, на думку Миколи Тимошика [1, с.369], цілком заслуговує бути поставленою в один ряд з академічними виданнями подібного типу, адже за структурою, широтою залучення лексичного матеріалу, значенням для мовознавчої науки, багаторічної драматичної рукописної й видавничої долі практично не має собі аналогів.

У цьому титанічному опусі латина продовжує свою тріумфальну ходу, хоча автор часто зберігає автентичність правописної системи української мови. Презентуючи значення слів, учений подає українські синоніми та їхні старослов'янські, російські, грецькі та латинські відповідники.

Латиномовний матеріал «Етимологічно-семантичного словника» вражає своєю різносторонньою тематикою, глибиною та повнотою його представлення. Виконавши аналіз латинізмів у словнику, а також врахувавши особливості фахової підготовки студентів сучасних класичних університетів України, вкрай важливою постає проблема формування усвідомленої наукової термінологічної бази сучасного студента за посередництва цієї наукової праці. Адже тут знаходимо ґрунтовні тлумачення *філологічної (лінгвістичної) термінології* (аббревіатура, альтернація, артикль, артикуляція, асиміляція, вокабулярій, вокалізм, вульгаризм, вербальний, галліцизм, глосарій, інтерполяція, контамінація, контекст, коректура, література, літера, макаронізм *etc.*), *історичної термінології* (гладіатор, еміграція, кесар, колаборант, консул, легіон, мотрона, міграція, міністр, авторитарний, гуманізм *etc.*), *юрідичної термінології* (апеляція, архіваріос, veto, конституція, *arbitr, argumentum ad hominem etc.*), *ботанічної термінології* (*Carthamus finctoricus* дикий шафран, *Daucus carota* морква, *Larix decidua* модрина, *Larix laricina* чорна модрина, *Paraver* мак, *Syringa* бузок *etc.*). Цікавими та необхідними для студентів-педагогів знаходимо тлумачення таких часто вживаних слів як аудиторія, екзамен, канікули, лекція, магістр, доктор *etc.*

Особливої уваги Іван Огієнко приділяє паремійній спадщині латинської мови. Цікавим є те, що автор презентує її або транслітеровану українською мовою, або мовою оригіналу. Наприклад, читаємо такі латинські паремії в україномовній варіації – аб ово, апостеріорі, апріорі, «Лікарю, виликуйся сам», «Людина людині вовк», «Усе своє ношу з собою» (латиномовний переклад подається) *etc.*; латиномовні *dicta – deus ex machina, perpetuum mobile, pro et contra, pro domo sua, aqua vitae, alma mater, alter ego, volens-nolens, cum grano salis, non plus ultra, nomina sunt odiosa etc.*

Серед міфологічних образів та понять грецько-римської міфології та історії, які занурюють читача у світ неповторної античності, знаходимо нотатки

про Данаїв дар, Дамоклів меч, Муки Тантала, Піррову перемогу, Прометеїв вогонь, Авгієві стайні, Аппіїв торг, Аріяднину нитку, Ахіллову п'яту, Ганнібалову клятву, Гордіїв вузол тощо.

Усі перераховані презентанти латини, лише дуже малої частки неосязної словникотворчої спадщини Івана Огієнка, стають підґрунтям клопіткої роботи філологів, методистів-науковців, педагогів, а також студентів, які вивчають сучасні європейські мови (українську, польську, англійську, німецьку, чеську тощо), класичні мови (латинську, грецьку), старослов'янську мову, історію, юриспруденцію, природничі науки тощо.

Зважаючи на ґрунтовність представлення латини у словниковому доробку вченого, нагальним постає питання використання матеріалів Огієнкових словникових статей у навчально-методичних комплексах з таких університетських дисциплін як латинська мова, вступ до мовознавства, польська мова, англійська мова, німецька мова, українська мова, старослов'янська мова, зарубіжна література, антична література, українська література, історична термінологія, правознавство, педагогіка та методика навчання тощо.

Ознайомлення студентів із латинізмами лексикографічних праць Івана Огієнка варто здійснювати крізь призму самостійної роботи: 1) укладання наукових тематичних міні-словників за напрямками підготовки у формі самостійних, індивідуальних та групових завдань; 2) підготовка до практичних та семінарських занять із використанням термінів або понять, які розкривають сутність теми, що опрацьовує студент, адже відомі слова Карла Ліннея «*Nomina si nescis, perit et cognitio rerum*» не втрачають, і ніколи не втрачять своєї актуальності; 3) опрацювання наукових мовознавчих розвідок ученого про закони латинської мови, її категорії та їх відображення у різних мовах, що пропедевтично закладе основи вивчення сучасних мов; 4) написання дипломних проектів та курсових робіт відповідної тематики.

Словники Івана Огієнка є глибоким фундаментом для розробки спецкурсу «Латинська мова – основа наукової термінології». Такий спецкурс дозволить систематизувати та структурувати всю необхідну базу термінології (особливо лінгвістичної, яка за походженням переважно латинська) за напрямками підготовки, що значно полегшить роботу студента, а також слугуватиме чудовим мотиватором та модератором навчання.

Наукова та просвітительська спадщина вченого є безцінним джерелом особливо у контексті зміни навчально-методичної парадигми сучасного освітнього простору вищої школи. Адже раціональний підхід до використання латиномовного матеріалу Огієнкових студій сприятиме сприйняттю студентом латини як певної комунікативної системи, зорієнтованої на реальне застосування. Книжково-письмова сфера латини ґрунтовно та широко представлена у творчості Івана Огієнка, що створює всі умови для якісного становлення і формування національної еліти України.

Список використаних джерел:

1. Тимошик М. «Лишусь навіки з чужиною...». Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження : наук. вид. / М. Тимошик. – К. : Наша культура і наука ; Вінніпег : Український православний Собор Св. Покрови, 2000. – 548 с.
2. Дикий В. До методики й дидактики лектури Гомера / В. Дикий // Українська школа. – 1911. – №2-3. – С. 79-86.
3. Огієнко І. Український стилістичний словник : підручна книжка для вивчення української літературної мови / І. Огієнко. – Львів : Друкарня наукового товариства ім. Шевченка, 1924. – 496 с.

4. Огієнко І.І. Українська церква / Іван Іванович Огієнко // Нариси з історії Української православної церкви : в 2 т. — К. : Україна, 1993. — 284 с.
5. Етимологічно-семантичний словник української мови / Митрополит Іларіон ; [за ред. Ю. Мулика-Луцика] // Ін-т дослідів Волині [Ч. 39]. — Вінніпег : Накладом тов-ва «Волинь», 1979. — Т. 1. — 365 с.
6. Етимологічно-семантичний словник української мови / Митрополит Іларіон ; [за ред. Ю. Мулика-Луцика] // Ін-т дослідів Волині [Ч. 39]. — Вінніпег : Накладом тов-ва «Волинь», 1982. — Т. 2. — 399 с.
7. Етимологічно-семантичний словник української мови / Митрополит Іларіон ; [ред. і доповн. Ю. Мулика-Луцика] // Ін-т дослідів Волині [Ч. 39]. — Вінніпег : Накладом тов-ва «Волинь», 1988. — Т. 3. — 415 с.
8. Етимологічно-семантичний словник української мови / Митрополит Іларіон ; [за ред. Ю. Мулика-Луцика] // Ін-т дослідів Волині [Ч. 39]. — Вінніпег : Накладом тов-ва «Волинь», 1995. — Т. 4. — 557 с.

The article focuses on the subject of Latin presentation in the professional and scientific heritage of outstanding Ukrainian scientist Ivan Ohienko. Lexicographic works as «Ukrainian stylistic dictionary» and «Etymological and semantic dictionary of the Ukrainian language» were analyzed. Latin writing area represented in the works of Ivan Ohienko, creates all the conditions for efficient student's learning and formation the national elite of Ukraine.

Key words: Ivan Ohienko, Latin, Latin borrowed words, lexicographic works, scientific terminology, self-depend work in high school.

Отримано: 28.01.2015 р.

УДК 007:304:070:001.8(477)''19

Т. А. Трачук

*Інститут журналістики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ А. ЖИВОТКА, С. СІРОПОЛКА, І. КРЕВЕЦЬКОГО

У статті йдеться про Кам'янець-Подільський період життя і діяльності трьох видатних істориків української журналістики – А.П. Животка (з жовтня 1918 р. по 15 листопада 1919 р.), С.О. Сірополка (з червня 1919 р. по травень 1920 р.) та І.І. Кривецького (літо 1919 р. – квітень 1920 р.), подано коротку характеристику їхніх досліджень української преси, здійснених в умовах подальшої вимушеної післяреволюційної еміграції.

Ключові слова: А. Животко, С. Сірополко, І. Кривецький, українська преса, наукові дослідження.

Закономірно, що наука розвивається там, де для цього є необхідні умови: наукові установи, вищі навчальні заклади, скупчення вченого люду.

Наука про журналістику розвивалася в основному у великих університетських містах – Києві, Львові, Харкові.

Кам'янець-Подільський до таких не належав. Хоч і був колись губернським містом і мав заснований у 1918 році гуманітарний університет, який сприяв розвитку різних наук. А от історики і теоретики преси тут не культивувалися, хоча газет і журналів у місті завжди виходило доволі.